

М. О. Сергатиїкандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету**В. В. Свинухов**студент
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

АНАЛІЗ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА БОРОТЬБИ З НАРКОБІЗНЕСОМ

Стаття присвячена дослідженню інформації, що є базовою під час розроблення стратегії боротьби з незаконним збутом наркотиків. Було зібрано актуальні статистичні дані про наркотичну ситуацію, визначено чинники, що сприяють зміцненню наркобізнесу, типологізовано осіб, які займаються незаконним збутом наркотиків.

Ключові слова: кримінологічна інформація, наркозлочинність, аналіз інформації, детермінанти наркобізнесу, наркотики, наркотична ситуація, особа злочинця.

Постановка проблеми. Поширення наркоманії серед населення України являє собою значну небезпеку для життя й здоров'я громадян, які повинні знаходитися під захистом держави. Для цього необхідна відповідна стратегія боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, насамперед із незаконним їх збутом, розроблення якої потребує аналізу кримінологічної інформації про стан наркотичної ситуації в країні; структуру й ознаки наркобізнесу; осіб, які займаються незаконним обігом наркотиків; чинники, що зумовлюють учинення злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотиків.

Тільки на основі комплексного аналізу всіх зазначених аспектів можна розробити вдалу систему заходів попередження злочинності, яка б дозволила державі не тільки скоротити кількість наркозалежних, але й суттєво зменшити масштаби розповсюдження наркобізнесу на території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти цього питання вивчали такі вчені, як С.Г. Волкотруб, О.М. Омельчук, В.М. Ярін, А.П. Гель, Г.С. Семаков, О.М. Джужа, Є.М. Моїсеєв, В.В. Василевич та інші.

Метою статті є систематизація актуальної кримінологічної інформації про масштаби наркотизації населення й ефективність боротьби органів державної влади з поширенням нар-

котиків, а також про наявні детермінанти, що зумовлюють учинення злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотиків.

Виклад основного матеріалу. Для розроблення стратегії боротьби з незаконним обігом наркотиків потрібен ретельний аналіз наявної кримінологічної інформації щодо:

- 1) стану наркотичної ситуації в державі;
- 2) визначення ознак і структури наркобізнесу;
- 3) визначення кримінологічних ознак особи злочинця, який займається незаконними операціями з наркотиками;
- 4) визначення детермінантів учинення наркозлочинів.

Отже, здійснивши аналіз ситуації з розповсюдженням наркотичних засобів, їх аналогів і прекурсорів на території України в останні роки, ми можемо констатувати таке. Наркотизація населення України досягла катастрофічних масштабів. За оцінками експертів, одних тільки ін'єкційних наркоманів у країні налічується від 278 до 387 тисяч, і ця цифра постійно зростає. При цьому ефективність органів правопорядку в боротьбі з поширенням наркотиків не відповідає масштабам цієї загрози й тільки падає.

Аналіз статистичної звітності щодо боротьби з незаконним обігом наркотиків це підтверджує. Так, за 2013 р. в Україні зареєстровано 9430 справ за ст. 307 КК України, із них

5021 справа – за фактом збуту, 3739 громадян отримали повідомлення про підозру [1], із них засуджено 2552 осіб [2]. У 2014 р. цифри дещо зменшилися: зареєстровано 8412 злочинів, із них за фактом збуту – 5436, повідомлення про підозру в збуті отримали 4380 осіб [3], засуджено 2464 осіб [4]. У 2015 р. зареєстровано лише 6614 злочинів, з них за фактом збуту – тільки 4350 злочинів, повідомлення про підозру в збуті отримав усього 3561 громадянин, [5] а засуджено 1819 осіб [6].

Таке становище значною мірою зумовлене ліквідацією спеціалізованих підрозділів МВС України по боротьбі з наркозлочинністю, зокрема Департаменту по боротьбі з незаконним обігом наркотиків (ДБНОН) і Департаменту з протидії наркозлочинності (ДПН). При цьому останній проіснував усього трохи більше року.

Слід зауважити, що таке становище зовсім не означає, що ефективність органів внутрішніх справ по боротьбі з незаконним обігом наркотиків є нульовою. Статистичні дані свідчать про певні досягнення в цій роботі. Так, у 2015 р. було ліквідовано 143 нарколабораторії, а також понад тисячу так званих наркопритонів [7]. Разом із цим на території України було вилучено 9657000 г наркотичних засобів. У частковому співвідношенні наркотичних засобів найбільша кількість (3514125 г) припадає на канабіс, смола канабісу, екстракти й настоянки канабісу; 683647 г припадає на героїн; 3124 г – на кокаїн; макова соломка – 930000 г; 56640 г – опій.

Основними центрами незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є такі регіони, як Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Одеська, Миколаївська, Херсонська області та місто Київ.

Таким чином, можемо констатувати, що наркоситуація в державі, незважаючи на проведення відповідної роботи правоохоронними органами, залишається досить складною й потребує вирішення.

Стосовно інформації щодо ознак і структури наркобізнесу в Україні можна навести такі дані. Як правило, наркобізнесом займаються організовані злочинні угруповання, які не тільки отримують величезні прибутки за рахунок наркотрафіку, а ще й займаються відмиванням коштів через легальний бізнес, що надає наркобізнесу рис організованої злочинності з притаманними їй ієрархією, жорсткою дисципліною, визначенням ролей, наявністю зв'язків в органах державної влади тощо [8].

З огляду на сказане, можна додати, що наркобізнес – це злочинна діяльність у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, яку може здійснювати як одна особа, так і організовані злочинні формування.

Від наркобізнесу потрібно відокремлювати таку злочинну діяльність, як внутрішньогруповий і міжгруповий збут наркотиків [9, с. 73].

Внутрішньогруповий збут наркотиків спостерігається, коли декілька осіб, об'єднаних сумісним уживанням наркотичних речовин («сім'я»), відправляють для їх придбання за рахунок спільних грошових коштів так званих «гінців», які купують наркотики чи отримують їх іншим шляхом, потім повертаються й разом з іншими членами «сім'ї» вживають придбані наркотики.

Другий вид збуту (міжгруповий) простежується тоді, коли дві «сім'ї» займаються збутом наркотиків між собою, для внутрішнього споживання, і здійснюють це за цінами, які можуть виключно покрити собівартість товару й не принесуть прибутків.

Ні у внутрішньогруповому, ні в міжгруповому збуті немає рис, притаманних наркобізнесу, бо основною відмінною рисою бізнесу на наркотиках є отримання прибутку від зайняття ним, причому для цих осіб характерним є постійне отримання прибутків і навіть надприбутків. Це основна, але не єдина ознака наркобізнесу.

То які саме риси притаманні наркобізнесу? Аналіз наукових джерел із цієї тематики дозволив запропонувати перелік ознак наркобізнесу:

- значний масштаб незаконних дій із наркотичними речовинами;
- значний рівень конспіративності;
- наявність ієрархії та розподілу ролей у злочинних угрупованнях;
- прибутковість;
- можливе використання легального бізнесу задля відмивання отриманих від збуту наркотиків грошей;
- високий рівень планування злочинів і кваліфікації злочинців;
- наявність постійних джерел товару;
- прагнення до прикриття злочинної діяльності за рахунок корумпованих зв'язків у правоохоронних органах або серед представників влади.

Треба також зазначити, що в Україні наявна розвинута система контрабанди наркотичних засобів, що виготовляються в сусідніх країнах і далекому зарубіжжі та збуваються на українській території.

Так, відповідно до відомостей національного звіту щодо наркотичної ситуації в Україні за 2016 р. митниця вилучила на кордоні близько 1060000 г наркотичних засобів і речовин за 743 випадки ввезення та 227 випадків вивезення наркотиків із території України. Про реальні об'єми ввезення наркотиків до України залишається тільки догадуватися.

Чорний ринок наповнюється важкими наркотиками на кшталт героїну чи кокаїну, тому що тут є споживачі, які готові платити за них ціну навіть вищу, ніж у країнах Заходу. Але це вже окремий вид наркобізнесу, що називається транснаціональним, або міжнародним. Зупинимось на ньому.

Міжнародний наркобізнес – вид організованої міжнародної злочинності, для якого характерна наявність системи високоорганізованих і законспірованих злочинних формувань, що здійснюють міжрегіональний та/або міжнародний злочинний промисел, пов'язаний зі збутом наркотичних засобів, із метою отримання надприбутків на постійній основі та з використанням у своїх інтересах як окремих державних службовців і цілих державних структур, так і громадських інститутів.

Для міжнародного наркобізнесу характерні такі риси:

- ієрархічна структура злочинних угруповань із певною кількістю «гілок», що підпорядковуються єдиному організатору та спільній дисциплінарній системі;
- структурна стабільність злочинного формування;
- злочини готуються заздалегідь і вчиняються кваліфікованими злочинцями;
- чітке розмежування ролей між членами злочинного угруповання;
- використання законспірованих зв'язків в органах державної влади, самоврядування, інститутах громадянського суспільства тощо;
- продумана підготовка засобів реалізації й збуту наркотиків;
- цілеспрямована діяльність зі створення корумпованих зв'язків в органах Міністерства внутрішніх справ;
- визначена система дій, пов'язана з наркотрафіком;
- наявність не тільки жорстокої конкуренції між злочинними угрупованнями наркомафії, що часом переростає в збройні конфлікти за ринки збуту з тотальним винищенням конкурентів, а і їх взаємодії, налагоджування контактів. Така міжусобиця поряд із формуванням своєрідних

союзів призводить до виникнення надпотужних синдикатів наркомафії.

Отже, можемо зазначити, що діяльність наркобізнесу, зокрема й міжнародного, є серйозною передумовою для підвищення рівня злочинності взагалі та економічної й корупційної злочинності зокрема.

Щодо особи злочинця, який займається незаконними операціями з наркотиками, можна зазначити, що сам характер наркобізнесу передбачає залучення до нього абсолютно різних верств населення. Це зумовлено великою кількістю ролей у злочинних об'єднаннях, що здійснюють незаконний збут наркотиків. Наприклад, виготовляють наркотики люди, як правило, освічені, з відповідними навичками та знаннями в галузі хімії. Сировина, навпаки, культивується малоосвіченими людьми, здебільшого селянами. Організацією діяльності наркобізнесу займаються респектабельні люди з вищих верств населення, часто успішні підприємці.

Унаслідок того, що найбільш значимою кримінологічною характеристикою особистості злочинця, яка пояснює суб'єктивні причини його злочинної поведінки, є мотиваційна сфера, в юридичній літературі найбільше поширення отримали типології злочинців, засновані на характері та змісті їх кримінальної мотивації, а також на глибині й стійкості цієї мотивації.

За характером і змістом кримінальної мотивації можна виділити типи осіб, які скоюють злочини, пов'язані з незаконним збутом наркотиків:

- особи, що вчиняють злочини з корисливих мотивів. Такі особи не вживають наркотики, але займаються їх незаконним збутом, отримують прибуток виключно від наркотоорговлі. До цієї категорії належать наркоділки всіх рівнів, які зацікавлені у створенні мережі поширення наркотиків, що включала б у себе значну кількість дрібних і середніх збувачів, а також споживачів;
- особи, що вчиняють злочини з полімотиваційних міркувань. Це наркозалежні особи чи особи, які купують і зберігають наркотичні засоби як для особистого вживання, так і з метою збуту іншим наркозалежним особам задля отримання грошових коштів для подальшого придбання наркотиків для особистого вживання. До цього типу осіб можна віднести наркоділків-наркоманів, що є середньою ланкою між наркоділками, які особисто не вживають наркотики, і споживачами наркотиків.

У спеціальній літературі також пропонується типологізація осіб на підставі глибини та

стійкості кримінальної мотивації особистості. За цим критерієм злочинців поділяють на особливо небезпечних, десоціалізованих, ситуативних, випадкових, ситуаційних, нестійких, злісних (особливо небезпечних) рецидивістів [10, с. 305], а також виділяють їх типи – послідовно-кримінальний і ситуативно-кримінальний [11].

На нашу думку, найбільш обґрунтованою видається позиція, відповідно до якої чітко виділяються три типи злочинців: а) послідовно-кримінальний; б) ситуативно-кримінальний; в) ситуативний [12, с. 112].

Тепер стосовно останнього блоку кримінологічної інформації – детермінантів учинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. Детермінуються ці злочини різноманітними чинниками, які виникають на індивідуальному, державному та глобальному рівнях.

До детермінантів індивідуального рівня відносять суперечність між бажаннями людини та реальною можливістю їх задовольнити, а також наявність у колі спілкування осіб, які вживають наркотики, позитивне ставлення до алкоголю й наркотиків із боку батьків і найближчого оточення. Крім того, певне значення мають психофізіологічні характеристики особи: залежність від наркотиків, самотність, відсутність потреб культурного характеру, наявність в особі тяжких або хронічних захворювань, фізичних травм і каліцтв, що викликає необхідність уживання медикаментів, у складі яких наявні наркотичні речовини. Не останню роль відіграє тут і досвід перебування в місцях позбавлення волі тощо.

На державному рівні ці злочини детермінуються соціально-економічними, соціокультурними, організаційно-управлінськими, правовими, соціально-політичними й іншими чинниками [13, с. 516].

У соціально-економічній сфері детермінанти незаконного збуту наркотичних засобів зазвичай виявляються у: 1) відсутності в людей постійної роботи; 2) низькому рівні доходів, якими неможливо задовольнити життєво важливі потреби, зокрема створити матеріальний фундамент для початку сімейного життя та подальшого утримання сім'ї, задовольнити інші потреби. Характерною рисою цих чинників є непрямий вплив на скоєння правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотиків.

Детермінанти в соціокультурній і морально-психологічній сферах проявляються в згортанні державної підтримки освітньо-культурно-

го розвитку українських громадян, насамперед дітей, підлітків і молоді.

До політичних чинників можна віднести такі:

– помилки в процесі реформування державної системи України й суспільства (хибна ідеологія реформ);

– гальмування назрілих політичних процесів, що не дозволило завершити формування політичної системи, призвело до сповільнення розвитку політичної структури та свідомості громади;

– відсутність політичної стабільності, яка проявляється в крихкості наявних політичних інститутів;

– значна розгалуженість української політичної системи й наявність великої кількості політичних партій, що призводить до ослаблення місцевого самоврядування;

– диспропорційний розподіл функцій і повноважень різних гілок державної влади, результатом якого є деформація суспільних відносин у роботі органів державної влади та місцевого самоврядування, що негативно впливає на здійснення владними інститутами покладених на них функцій і на ефективність їхньої діяльності.

Детермінантами глобального рівня слід визнати такі:

– зручне географічне розташування України, яка знаходиться між Азією та Західною Європою, що зумовлює транзитні перевезення наркотиків через нашу державу з регіонів їх традиційного виготовлення до регіонів їх традиційного споживання;

– труднощі в налагодженні митного й контрольно-пропускового режиму;

– неефективна співпраця з правоохоронними органами сусідніх країн у сфері протидії наркоторгівлі.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити деякі висновки.

1. Поліпшення катастрофічної наркотичної ситуації в Україні потребує усунення недоліків у правоохоронній системі, зокрема створення спеціалізованих служб із боротьби з наркозлочинністю. Треба розуміти, що наркобізнес зазвичай ведеться великими злочинними угрупованнями зі значними матеріальними та людськими ресурсами, зв'язками в органах державної влади, а тому ефективно протистояти їм може тільки спеціалізований орган.

2. Необхідним є посилення прикордонного контролю для більш ефективно протидії кон-

трабанді наркотиків і їх транзитному перевезенню територією України.

3. Необхідно поліпшити соціальні стандарти, щоб попередити формування в людей корисливої мотивації вчинення злочинів; забезпечити збільшення кількості робочих місць; стабілізувати політичну та фінансову системи України; модернізувати систему лікувальних наркологічних закладів тощо.

Список використаної літератури:

- Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень – грудень 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110141&libid=100820#.
- Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/sudova_statystyka/5533iopoioo/.
- Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень – грудень 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820.
- Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/sudova_statystyka/lkflghkjlh/.
- Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень – грудень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820.
- Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820.
- Національний звіт за 2016 р. щодо наркотичної ситуації в Україні // Статистика українського медичного моніторингового центру з наркотиків і алкоголю МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ummcda.org.ua/index.php/61-natsionalnogo-zvitu-za-2016-rik>.
- Самохін О.Ю. Криміналістично значима інформація про формування й функціонування злочинних угруповань, які діють у сфері незаконного наркобізнесу / О.Ю. Самохін // Правова інформатика. – 2011. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ippi.org.ua/sites/default/files/11sousnn.pdf>.
- Джужа О.М. Криминологія : [навчально-методичний посібник] / О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв, В.В. Василевич та ін. – К. : Атіка, 2003. – С. 188.
- Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений / В.Н. Кудрявцев – Академия наук СССР. : Москва, 1976. – 315 с.
- Алексеев А.И. Криминология: Курс лекций / А.И. Алексеев. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lawbook.online/page/kriminolog/ist/ist-15--idz-ax237.html>.
- Прокументов Л.М. Криминология. Общая часть : [учебник] / Л.М. Прокументов, А.В. Шеслер. – Томск, 2007. – 230 с.
- Джужа О.М. Профілактика злочинів : [підручник] / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда. – К., 2011. – 720 с.

Сергатый Н. А., Свиныхов В. В. Анализ криминологической информации как основа борьбы с наркобизнесом

Статья посвящена исследованию информации, которая является базовой для разработки стратегии борьбы с незаконным сбытом наркотиков. Были собраны актуальные статистические данные про наркотическую ситуацию, определены детерминанты, способствующие развитию борьбы с наркобизнесом, и типы лиц, занимающихся незаконным сбытом наркотиков.

Ключевые слова: криминологическая информация, наркопреступность, анализ информации, детерминанты наркобизнеса, наркотики, наркотическая ситуация, личность преступника.

Sergaty N. A., Svinuhov V. V. Analysis of criminological information as framework to combat drug trafficking

This article is dedicated to the problem of the illegal drug dealing in Ukraine. To develop it we need information about the current drug situation in Ukraine, the efficiency of the local law enforcement, determinants of the illegal drug dealing and, probably the most important, who we fight against.

Key words: criminological information, drug crime, analysis, determinants of drug trafficking, drugs, drug situation, offender.